

УДК 124.1(045)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.60.20>

## **ФІЛОСОФІЯ ХАОСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ РУЙНУВАННЯ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ**

**Тетяна Сухоребра**

*Державний торговельно-економічний університет,  
Вінницький торговельно-економічний інститут,  
факультет економіки, менеджменту та права, кафедра права  
вул. Соборна, 87, 21050, м. Вінниця, Україна*

**Юлія Кокарча**

*Державний торговельно-економічний університет,  
Вінницький торговельно-економічний інститут,  
факультет економіки, менеджменту та права, кафедра права  
вул. Соборна, 87, 21050, м. Вінниця, Україна*

У статті досліджується трансформація хаосу з філософської категорії у політичну технологію дестабілізації правового порядку і руйнування ціннісних основ права. Автори, спираючись на підходи синергетики, теорію складних систем і праці українських дослідників, показують, як хаос впливає на ключові філософсько-правові категорії: норму, справедливість і легітимність. Методологія охоплює філософсько-правовий аналіз і вивчення актуальних кейсів. Через теорії Делеза, Гваттарі, Фуко та Агамбена доведено, що сучасні форми влади експлуатують непередбачуваність і множинність сенсів. На прикладі гібридних війн та інформаційних атак в Україні розглянуто механізми «керованого хаосу», які розмивають межі між легальним і нелегальним. У випадках окупації Херсонської й Запорізької областей описано створення альтернативних «норм», що суперечать національному й міжнародному законодавству та призводять до юридичної невизначеності. Проаналізовано підірив верховенства права, інструменталізацію справедливості й втрату легітимності через дезінформацію. Встановлено, що внаслідок цих процесів норма втрачає універсальність, справедливість перетворюється на пропагандистський ресурс, а легітимність ґрунтується на тимчасовій ефективності. Наукова новизна полягає в аналізі механізмів руйнування онтологічних основ права під впливом хаосу на матеріалі українського досвіду. Запропоновано стратегії протидії: посилення інституційної стійкості, відновлення процедурної справедливості й захист гідності людини. Перспективи включають розробку філософсько-правових основ відновлення довіри до інституцій у постконфліктний період і вивчення ролі міжнародного права в протидії «керованому хаосу». Оновлення ціннісних засад права є ключем до стійкості правового порядку в нестабільних умовах. Це вимагає міждисциплінарного підходу, що поєднує філософію, право і соціальні науки для комплексного аналізу та протидії «керованому хаосу». Акцентовано на важливості активної громадянської позиції та розвитку медіаграмотності як складових відновлення інформаційної безпеки. Подальші дослідження можуть зосередитися на розробці адаптивних правових механізмів, здатних оперативно реагувати на виклики гібридних загроз.

*Ключові слова:* хаос, філософія права, гібридна війна, легітимність, справедливість, норма, правова невизначеність, дестабілізація, політична стратегія, постправовий порядок.

У сучасних філософсько-правових дослідженнях поняття хаосу розглядається як фундаментальний антипод впорядкованої правової системи. Термін «хаос» позначає непередбачуваність, нерегульованість, відсутність чіткої структури. У контексті права хаос

означає руйнування систематичної нормативної структури. З філософської точки зору дискусія про хаос підкреслює напруженість між порядком і безладом у суспільних системах. Теорії складних систем (синергетика) вказують на те, що певний рівень неупорядкованості може сприяти розвитку системи, тоді як неконтрольований хаос призводить до ослаблення правових структур. Філософський аналіз демонструє, що для збереження цілісності правової системи необхідне постійне оновлення її базових засад та закріплення ключових цінностей. Дослідження хаосу у правовому контексті підтверджує необхідність посилення інституційної стійкості та акцентує увагу на нормативних основах стабільного правопорядку. Теоретики, зокрема Жиль Делез, Фелікс Гваттарі, Мішель Фуко та Джордж Агамбен [1], окреслювали, як сучасні форми владарювання оперують не лише через жорсткі структури контролю, але й через продукцію непередбачуваності, множинності значень, виключень із правила. У межах цієї логіки хаос набуває нормативної сили – він починає діяти там, де право втрачає опору на стабільну онтологію порядку.

Підрив правової системи в умовах хаосу може відбуватися різними механізмами: через ерозію легітимності інституцій, поширення конфлікту чи насильства, а також через інформаційний безлад. Наприклад, за умов воєнного чи надзвичайного стану інституції влади можуть втрачати здатність забезпечувати верховенство права, що породжує юридичну невизначеність. Аналогічно, розповсюдження дезінформації та пропаганди послаблює довіру громадян до правових норм, створюючи своєрідний інформаційний хаос. З огляду на це поняття «правового хаосу» розглядається як теоретична модель руйнування правової системи та як практичний виклик для суспільства.

**Метою статті є** – дослідити, як хаос трансформується у політичну технологію та впливає на правовий порядок, підважуючи його фундаментальні засади. У фокусі – аналіз теоретичних підходів, філософських концепцій та конкретних прикладів правової дестабілізації, що демонструють, як стратегія хаосу може слугувати новою формою влади у світі, де межа між правом і безправ'ям дедалі частіше стирається.

Філософське розуміння хаосу зазнало еволюції. У стародавніх традиціях «хаос» часто позначав первісний безструктурний стан світу до його впорядкування (космосу). У сучасній науковій парадигмі, зокрема в рамках теорії хаосу у природничих науках, цей термін описує процеси з високою чутливістю до початкових умов, що призводять до непередбачуваних наслідків. Водночас у правово-філософському дискурсі поняття хаосу використовується як метафора руйнування нормативного порядку. У такому разі хаос часто розглядають як протилежність правопорядку. Це означає, що етичні та юридичні норми втрачають свою дієздатність і сенс.

Сергій Орденів [2] зазначає, що теорія хаосу в геополітиці використовується як інструмент штучного наростання ентропії та поширення деструктивності на соціальні сфери суспільств, що розвиваються. Це призводить до дивергентних змін у структурі суспільних відносин, унеможливаючи соціальний розвиток та структурну перебудову, інституціалізуючи перехідність як лімінальну фазу, яка стає певним типом стаціонарного стану перехідних суспільств.

У правовому контексті хаос проявляється через підрив принципів верховенства права, юридичної визначеності та передбачуваності. Жанна Павленко [3] підкреслює, що цифрова трансформація суспільства створює нові виклики для правового регулювання, зокрема через розмиття традиційних правових категорій та необхідність адаптації до нових форм соціальних відносин. Крім того, Василь Хавроненко [4] аналізує, як у контексті війни та кризових явищ поняття свободи та відповідальності набувають нових вимірів, що впливає на правове мислення та практику. Ігор Рущенко та Наталія Зубар [5]

розглядають, як концепт хаосу став мейнстрімом російської суспільно-політичної думки та тактики ведення гібридних війн. Вони зазначають, що теорія хаосу використовується як основа тактики «керованого хаосу», яка взята на озброєння російськими керівниками, спецслужбами і військовими. Це підкреслює необхідність філософсько-правового осмислення хаосу як інструменту, що використовується для підриву правового порядку та демократичних інституцій. Саме тому, сучасна філософія хаосу вказує на його використання як інструменту руйнування правового порядку через дестабілізацію соціальних структур, підриг правових норм та використання гібридних стратегій у політичних конфліктах.

У філософсько-правовому дискурсі поняття норми, справедливості та легітимності є засадничими для розуміння функціонування права як системи, що забезпечує порядок, стабільність і передбачуваність соціального життя. Однак у ситуаціях, коли хаос стає свідомою політичною стратегією, ці категорії зазнають суттєвих трансформацій. Філософія хаосу, пронизана ідеями нестабільності, множинності смислів та непередбачуваності, підважує традиційні уявлення про норми як сталі, загальні та універсальні правила, що регулюють поведінку індивідів і колективів.

У класичному правовому мисленні норма розглядається як обов'язкове правило, що має універсальний і стабільний характер. Така норма забезпечує впорядкованість і передбачуваність у правових відносинах. Проте в умовах політичної турбулентності та гібридного впливу ця структура зазнає ерозії. Нормативність дедалі частіше втрачає чіткість, а її застосування стає залежним від політичної доцільності. У контексті гібридних загроз, виникає умовна нормативність, де загальнообов'язковість норм заміщується ситуативною доцільністю [6].

Під впливом хаотизації політичного простору виникають альтернативні «норми», які не мають легального джерела, але використовуються як інструменти легітимації дій. Наприклад, у гібридних війнах учасники апелюють до «права сили» чи «історичної справедливості» на протипагу міжнародному праву. Це знаходить вираз у російській наративній конструкції «русского мира» (*russkiy mir*), що використовується для виправдання порушень міжнародного права агресією на Україну, де «історична правда» замінює юридичні норми. Як зазначає Геннадій Дубов, у правових системах із порушеною структурною єдністю «відбувається розмивання меж між правовим і неправовим, нормальним і виключним», що створює підґрунтя для правового релятивізму [7]. Така практика маніпуляції нормами закономірно веде до інструменталізації й інших фундаментальних категорій, зокрема справедливості.

У сучасному політичному дискурсі справедливість часто редукується до інструменту легітимації конкретних дій. Замість того, щоб слугувати етичною основою права, вона дедалі більше функціонує як дискурсивний ресурс для виправдання влади, насильства або політичних цілей. Як зауважують Дзьобань О., Мануйлов Є., під впливом ідеологічних наративів справедливість трансформується в механізм публічного покарання чи виправдання, втрачаючи при цьому свою моральну універсальність [8]. Цей процес інструменталізації та втрати універсальності знаходить своє теоретичне підґрунтя та радикалізацію саме в умовах постмодерної епохи.

Ідея справедливості, яка в класичному розумінні була універсальною моральною основою права, у постмодерному контексті зазнає релятивізації. Жан-Франсуа Ліотар стверджував, що у добу постмодерну більше не існує єдиної системи цінностей або метанаративу справедливості. Це спричиняє появу множинних, фрагментованих уявлень про те, що є «справедливим», залежно від локального контексту. У сфері правової практики така множинність відкриває можливості для маніпулятивного використання терміну

«справедливість» у пропаганді чи політичному дискурсі [9]. Цей процес релятивізації ключових категорій безпосередньо впливає і на розуміння легітимності влади.

Легітимність, у класичному розумінні, базується на визнанні правомірності влади. У періоди хаосу це визнання може підмінятися прагматичною згодою на порядок заради безпеки чи стабільності, що веде до розриву між легальністю та моральною легітимністю. У філософсько-правовому вимірі легітимність залежить не лише від джерела влади, а й від сприйняття її змістовної правомірності. Саме тому в ситуації, коли хаос стає інструментом керованої деструкції, влада може спиратися на формальну легальність, але втрачати реальну легітимність в очах суспільства. Поділяємо думку українського дослідника Андрієвського Т. Г. який досліджував гібридну агресію, і визначав її спрямованою на дестабілізацію внутрішнього життя країни та таку, яка має на меті саме підризу основ її легітимності – довіри громадян до інститутів влади, правової системи та спільних ціннісних орієнтирів [10]. Цей підризу веде до того, що в правовому та політичному дискурсі хаос постає вже не лише як зовнішня загроза стабільності, а як внутрішній процес, що поступово підточує фундаментальні категорії нормативного порядку. Його руйнівна дія проявляється насамперед у трансформації таких базових понять, як норма, справедливість і легітимність, які за умов цілеспрямованого дестабілізаційного впливу втрачають універсальність, набуваючи ситуаційного і навіть маніпулятивного характеру.

У сучасному українському контексті прояви правового хаосу особливо наочно простежуються на тимчасово окупованих територіях. Там створюються альтернативні системи «права», які суперечать як національному, так і міжнародному законодавству. Наприклад, на територіях Херсонської та Запорізької областей у 2022–2023 рр. окупаційна адміністрація впроваджувала псевдозаконодавчі акти, змушуючи мешканців підкорятися нормам, що не мають юридичної сили. Це породжує стан «нормативної конкуренції», де різні правові системи накладаються одна на одну, формуючи хаос у свідомості громадян та підриваючи авторитет держави [5].

Напруга між безпекою та гарантіями прав простежується в українському законодавстві. Запровадження воєнного стану супроводжувалося серйозними обмеженнями конституційних прав (свобода пересування, зібрань, недоторканність житла). Хоч це формально обґрунтовано [11] практика реалізації цих обмежень іноді породжувала сумніви у їх пропорційності та недискримінаційності (напр., окремі випадки тривалого закриття релігійних установ, складність виїзду чоловіків за кордон у 2022–2023 рр.). Відтак, в умовах постійної загрози правова аргументація дедалі частіше ґрунтується на ситуативній логіці миттєвого реагування, що ускладнює узгодженість і довгострокове планування, ризикуючи нормалізувати надзвичайні практики.

Інформаційна війна та маніпуляція правовими поняттями часто дестабілізує суспільство. Систематичне російське використання термінів «денацифікація», «захист російськомовних», «біо лабораторії» без жодних правових підстав або з їх грубим спотворенням є класичним прикладом інструменталізації хаосу. Це спрямоване розмивання правових категорій (агресія, геноцид, тероризм), що підризує здатність міжнародного права бути ефективним інструментом кваліфікації злочинів та захисту. Як наслідок, формується інформаційний «туман війни», де правда і маніпуляція стають нерозрізненними для частини аудиторії. Важливо розуміти: коли правові поняття втрачають стабільність і стають предметом інтерпретаційної гри, право як таке перестає бути засобом стримування насильства [12].

Окремим виявом руйнівного впливу хаосу є виникаюча дилема між оперативною доцільністю та дотриманням процедурної справедливості. Потреба у швидких рішеннях

у воєнний час: чи це стосується колаборантів чи конфіскованого майна, але ці процеси можуть супроводжуватися обмеженням гарантій справедливого рішення. Незважаючи на правомірність цілей – забезпечення безпеки та справедливості, способи їх досягнення породжують ризик підриву верховенства права в довгостроковій перспективі. Як наслідок, потрібно розуміти, що відновлення довіри до процедурної справедливості є ключовим для реінтеграції правопорядку в поствоєнній Україні, оскільки ігнорування цього принципу може нормалізувати хаотичні практики.

Отже, результати дослідження підтверджують що хаос у сучасних умовах трансформувався з абстрактної філософської категорії в потужну політико-правову технологію деструкції. Ця трансформація має ключовий прояв у системній деформації фундаментальних філософсько-правових категорій:

1. Норма втрачає універсальність і стабільність, фрагментується та підпорядковується політичній доцільності та конкуруючим інтерпретаціям, що створює «легальний хаос».

2. Справедливість інструменталізується, редукується до механізму відплати або пропагандистського нарративу, втрачаючи свою роль етичного орієнтиру права.

3. Легітимність відривається від правомірності, все більше ґрунтуючись на тимчасовій ефективності, контролі чи безпеці, що розмиває межі між демократією та авторитаризмом.

Аналіз українського контексту через паралельне нормотворення на окупованих територіях, напруга між безпекою та правами, маніпуляція правовими термінами в інформаційній тощо, наочно демонструє механізми цього руйнівного впливу та підтверджує формування рис постправового порядку. Наукова новизна дослідження полягає у системному філософсько-правовому аналізі саме механізмів впливу хаосу як інструменту на онтологічні основи права (категорії норми, справедливості, легітимності) в умовах гібридних загроз, зокрема на матеріалі актуального українського досвіду.

Перспективи подальших досліджень лежать у площині розробки філософсько-правових основ стратегій протидії хаосу. Це передбачає: глибший аналіз співвідношення норми та винятку у кризових умовах; дослідження механізмів захисту ціннісного ядра права – справедливості, гідності людини, від інструменталізації; розробку концепцій відновлення інституційної довіри та процедурної справедливості у постконфліктний період; аналіз можливостей міжнародного права адаптуватися до викликів інформаційно-правового хаосу.

Лише через критичну рефлексію та оновлення філософсько-правових засад можливо зберегти здатність права протистояти руйнівному потенціалу хаосу, захистити гідність людини та забезпечити реальну правову безпеку.

### Список використаної літератури

1. Книш І. В. Номадизм у соціальних та дискурсивних практиках: історія та сучасна актуалізація : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Київ, 2020. 507 с.
2. Орденов С. Керований хаос як інструмент радикального соціального конструювання сучасності в контексті глобальних викликів. *Вісник національного авіаційного університету*, 2023. № 1(37). С. 62–67.
3. Павленко. Ж. Право в цифровій реальності. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. № 2(49). С. 66–80.
4. Хавроненко, В. Філософія свободи та її межі: український досвід демократичного розвитку. *Філософія та управління*, 2024. № 2. С. 57–66.
5. Путін і хаос (як у Кремлі трактують теорію хаосу): сайт Майдан. URL: [https://maidan.org.ua/2023/12/putin-i-khaos-iak-u-kreml-i-traktuiut-teoriiu-khaosu/?utm\\_source=chatgpt.com](https://maidan.org.ua/2023/12/putin-i-khaos-iak-u-kreml-i-traktuiut-teoriiu-khaosu/?utm_source=chatgpt.com) (дата звернення: 29.05.2025).

6. Шаповаленко М. Криза легітимності з точки зору лійки причинності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*, 2023, № 43, с. 7–12. DOI: 10.26565/2220-8089-2023-43-01
7. Дубов Г. Право та неправу в контексті нерівноважності правової реальності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 2022, № 4 (123). С. 97–100.
8. Дзьобань О., Мануйлов Є. Справедливість як правова цінність: концептуалізація феномену. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*, 2015, № 1, с. 102–113.
9. Шевченко Д. Епоха постмодернізму в контексті метанаративних установок. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2022. С. 136–141.
10. Андрієвський Т. Г. Гібридна війна у політичному процесі: особливості проявів та засоби протидії: дис. ... д-ра політ. наук : 052. Харків, 2021. 256 с.
11. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.05.2025)
12. Узденова Ю.М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*, 2024. Том 35 (74) № 4, С. 172–179.

## THE PHILOSOPHY OF CHAOS AS AN INSTRUMENT OF LEGAL ORDER DESTRUCTION

**Tetiana Sukhorebra**

*State Trade and Economic University, Vinnytsia Trade and Economic Institute,  
Faculty of Economics, Management and Law, Department of Law  
Soborna str., 87, 21050, Vinnytsia, Ukraine*

**Yuliia Kokarcha**

*State Trade and Economic University, Vinnytsia Trade and Economic Institute,  
Faculty of Economics, Management and Law, Department of Law  
Soborna str., 87, 21050, Vinnytsia, Ukraine*

The article explores the transformation of chaos from a philosophical category into a political technology for destabilizing the legal order and undermining the value foundations of law. Drawing on synergetics, complexity theory, and the work of Ukrainian scholars, the authors demonstrate how chaos affects key philosophical-legal categories: norm, justice, and legitimacy. The methodology encompasses philosophical-legal analysis and the study of contemporary case studies. Through the theories of Deleuze, Guattari, Foucault, and Agamben, it is shown that modern forms of power exploit unpredictability and multiplicity of meanings. Using the examples of hybrid wars and information attacks in Ukraine, the mechanisms of «managed chaos» are examined, which blur the boundaries between the legal and the illegal. In the cases of the occupation of Kherson and Zaporizhzhia regions, the creation of alternative «norms» is described—norms that contradict national and international legislation and lead to legal uncertainty. The erosion of the rule of law, the instrumentalization of justice, and the loss of legitimacy through disinformation are analyzed. It is established that, as a result of these processes, the norm loses its universality, justice becomes a propagandistic resource, and legitimacy is based on temporary effectiveness. The scientific novelty lies in the analysis of the mechanisms by which chaos undermines the ontological foundations of law, based on Ukrainian experience. Strategies of counteraction are proposed: strengthening institutional resilience, restoring procedural justice, and protecting human dignity. Prospects include the development of philosophical-legal foundations for restoring trust in institutions during the post-conflict

period and studying the role of international law in countering «managed chaos». Renewing the value bases of law is key to the resilience of the legal order in unstable conditions. This requires an interdisciplinary approach that combines philosophy, law, and social sciences for a comprehensive analysis and counteraction to «managed chaos». Emphasis is placed on the importance of an active civic stance and the development of media literacy as components of restoring information security. Further research may focus on the creation of adaptive legal mechanisms capable of responding promptly to the challenges of hybrid threats.

*Key words:* chaos, philosophy of law, hybrid war, legitimacy, justice, norm, legal uncertainty, destabilization, political strategy, post-legal order.